

KÜRESELLEŞME OLGUSU KARŞISINDA TÜRKİYE'DE BASKI GRUPLARININ DEĞİŞEN NİTELİĞİ

Dr. Cevat OKUTAN*

GİRİŞ

Çalışmanın konusu, yalnızca Türkiye'de değil; tüm dünyada sıkça kullanılan ve görece yeni bir (siyasal) kavram olan "küreselleşme" olgusunun, Türkiye'deki cari siyasal yaşam üzerindeki etkilerine ilişkindir. Bu amaçla, özellikle "baskı grubu" kavramı ele alınmakta ve küreselleşme olgusunun anılan kavram çerçevesinde yarattığı değişimler sorgulanmaktadır. Bütün bunlar yapılırken, çalışmanın temel kavramları olarak belirlenen "baskı grubu"nun Türkiye özelindeki iki karşılığının altı özellikle çizilmektedir: Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). Baskı grupları ve küreselleşme olgusu, hem ulusal hem de uluslar arası sosyal bilimlere ilişkin literatürde yoğunlukla incelendiğinden, bu çalışmada, yalnızca girilen çözümlerde kullanılacak özelliklerine vurgu yapılmaktadır.

A. Genel Olarak Baskı Grupları

Yirminci yüzyılın son çeyreğine değin, insanlığın, Antik Yunan'da keşfettiği ve merkezinde "ev" ile "aile" olan doğal birlikten koparak, onun dışında ve aynı zamanda ona karşıtlık oluşturan alanda yaşamaya başladığından beri¹, bir arada yaşayabilmek adına geliştirmiş olduğu en mükemmel siyasal organizasyonun "çoğulcu demokrasi" olarak bilinen yapılar olduğu varsayıldı. Belirtilen siyasal sistem, aralarında fonksiyonel ilişkiler bağı oluşturulmuş olan hükümet, siyasal partiler ve baskı grupları gibi "grup"lar²

---

* Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

1 Hannah ARENDT, İnsanlık Durumu, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 60.

2 Aile, arkadaşlık grupları, ekonomik varlıklar gibi, toplumsal varlık olmanın zorunlu kıldığı örgütlenmeler, insan türünün ayrılmaz parçası olagelmıştır. Burada kullanıldığı şekliyle grup kavramının temel fonksiyonu ise, bunların siyasal yaşama grup olarak katılmaları, aynı zamanda da bunlara katılımın tamamen iradi bir eylemin sonucu olmasıdır. Bkz: Robert A. DAHL, Demokrasi ve Eleştirileri, çev. Levent Köker, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 359.

Bu bağlamda bireyleri bir grubun üyesi olmaya zorlayan nedenlere yönelik iki yaklaşımın öne çıktığına tanık olunmaktadır: "Ortak Çıkar Yaklaşımı"na göre grup; tupkı bir bi-

üzerine inşa edilmişti.³ Siyasal iktidarın toplumsal güçler arasında paylaşıldığı bu “paylı iktidar” yapılanması içinde, grupların giderek fonksiyonel önemlerini artırdıklarına ve belirginleştiklerine tanık olunmuştur. O kadar ki; liberal bakış açısıyla “iktidar parazitleri” olarak değerlendirilen baskı grupları, anayasal kurumlar içinde kendilerine bir yer bulamadıkları için, normatif düzeyde olmasa bile, olguda iktidar olan gücü temsil eder olmuşlardı⁴.

Tartışmalar bir yana, olguda öyle bir değişime tanık olunmuştur ki, baskı grupları, siyasal yaşamın iktidar kavramı ile birlikte en çok anılan kavramına dönüşmüştür. Söz konusu değişim, “sanayileşme” olgusundan başkası değildir. Sanayileşme sürecinde yaşanan değişimlerin etkisiyle, devlet olgusunun fonksiyonel tanımında değişikliğe gidilmiş ve sürecin sonunda 18. yüzyıla egemen olmuş olan “en az karışan devlet” anlayışı terkedilmiş ve bunun yerine insanın mevcut ve gelecekteki mutluluğunu sağlaması istenilen “müdahaleci devlet” anlayışı benimsenir olmuştur⁵. İşte, baskı grupları tam olarak bu noktada karşımıza çıkarlar: Çünkü bir kez, siyasal iktidarın toplumsal yaşamın her alanına müdahale etmesi beklenir, dahası istenilir olması durumunda, artık söz konusu toplumsal yapının içinde yer almış olan ve her birinin farklı çıkarların temsilcisi olduğu bilinen örgütlü güçlerin, siyasal iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda karar olma noktasında zorlamaları, kaçınılmaz bir gereklilik olarak kendini ortaya koyar. Ve sonuç olarak; “sosyal güçlerin örgütlendiği çeşitli meslek kuruluşlarıyla, derneklerin, sendikaların bir bütün olarak iktidarı kendi amaçları yönünde bu şekilde baskı altında tutmalarıyla, bu gruplar ‘baskı grubu’ ”na dönüşürler⁶. Yani baskı grupları, ortak

---

rey gibi organik bir bütündür. Yani grubun, kendini oluşturan bireylerden ayrı bir varlığı söz konusudur. Grup bir yandan bireyleri birbirlerine bağlayan yoğun bir ara bağlılığa dayanırken, diğer yandan da grubu oluşturan tüm bireylerin paylaştığı çıkarları korumaktır. Bu yaklaşımın ortak çıkarı büyük gruplar için de geçerli saymasına tepki olarak gelişen “Ekonomik yaklaşım”a göre ise; ortak çıkar, sadece küçük gruplar için önemli olabilirdi. Büyük gruplarda ise hiçbir etkinliği yoktur. Bu yüzden de grupları, organik bir bütün olarak değil yalnızca bireylerin oluşturmuş olduğu bir bileşim olarak düşünmek daha doğrudur. Zira her alanda olduğu gibi, gruba katılma, oranın bir üyesi olma noktasında da bireylerin rasyonel davranacaklarını varsaymak gerekir. Yani bireyler bir gruba, katılımdan sağlayacakları yararın, katılmak zorunda kalacakları maliyetlerin üzerinde gerçekleşmesi durumunda katılacaklardır. Bkz: Vural SAVAŞ, Politik İktisat, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s. 123-126.

3 Mehmet AKAD, Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976, s. 9.

4 Burdeau'nun belirlemesi için bkz: İbid, s. 65-66.

5 Bu bağlamda toplumsal yaşamda devletin genişleyen fonksiyonları için bkz: Nicos POULANTZES, Political Power and Social Classes, New Left Books, London, 1973, passim.

6 Akad, Baskı Gruplarının..., s. 63-64.

çıkâr etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasal otoriteler üzerinde etkide bulunmaya yoğunlaşan örgütlenmiş gruplar olmaktadır⁷.

Ulaşılan tanım bağlamında Türkiye’de, etkileme güçlerine bakılarak baskı gruplarının üçlü bir ayırıma tabi tutulduklarına tanık olunmaktadır. Buna göre, kurumsal baskı grupları diyebileceğimiz birinci grupta öne çıkan kurumlar; TSK, bürokrasi, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi olmaktadır. Ekonomik nitelikteki ikinci grupta ise, odalar, sendikalar ve dernekler zikredilmektedir. Kültürel kimlikli baskı gruplarından oluşan üçüncü grupta da çeşitli dinsel ve tarihsel kuruluşlar yer almaktadır. Örgütlenmiş gruplar temelinde yapılan baskı grubu sınıflandırmasında ise dördü bir ayırımla karşılaşılmaktadır:⁸

Belirtilen ayırım ışığında birinci tür grubu, meslek gruplarının ya da iş alanlarının kamu otoritesiyle ilişkilerini düzenlemek ve kamu otoritesinin de bu alanları düzenlemesi amaçlanarak oluşturulan ve ağırlıklı olarak “oda” olarak isimlendirilen “yarı-resmi” kuruluşlar oluşturmaktadır: Sanayi Odası, Ticaret Odası, Tabipler Odası, Ziraat Odası, mühendislik odaları ve barolarla, bunların oluşturmuş oldukları üst birlikleri bu türden gruplardır.

Yine belirtilen ayırım bağlamında, toplumun ekonomik açıdan farklılaşmasından doğan ayrışmanın ürünü olan gruplar tarafından oluşturulan örgütler bulunmaktadır. İktisadi ya da fonksiyonel ayrışmanın doğurduğu baskı grupları incelenirken de anılan bu tür örgütlenmelerin en önde gelenleri, işçi ve işveren sendikalarıdır.

Tutum yaymacı ya da kamuoyu oluşturucu örgütlenmeler olarak bilinen gruplarda ise; belirli bir konuda herhangi bir tercihi benimsemiş olanların kendi düşünce ve eğilimlerini toplumda yaygınlaştırmak, bireylere benimsetmek ve tercihlerinin kamu politikasına dönüşmesini sağlamak için örgütlenmeleri söz konusudur. Yabancı Sermaye Derneği, Sanayici ve İşadamları Derneği, İnsan Hakları Derneği, Çevre Koruma Derneği, Aile Planlaması Derneği gibi.⁹

Sonuncu grupta, mezunlar dernekleri, cami yaptırma dernekleri ve dayanışma dernekleri gibi sınırlı amaçlı örgütlenmeler sayılmaktadır. Bunların

7 Bkz: Münci KAPANI, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s.138. Aynı yönde, Marian D. IRISH, James W. PROTHRO, *The Politics of American Democracy*, Third Edition, New Jersey, 1965, s. 240.

8 Bkz: İter TURAN, *Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar*, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi, No: 7, İstanbul, 1986, s. 83-84.; Hakan AY, “Ekonomi Politikalarının Oluşumunda Baskı ve Çıkâr Gruplarının Rolü”, *İktisat Politikası*, Hazırlayan: Vildan Serin, Alfa Kitabevi, Bursa, 1998, s. 480-481.

9 Bu bağlamda Turan, vakıfların, tutum yaymacı ve kamuoyu oluşturucu dernekler gibi hareket ettiklerini belirtmektedir.

siyasetle ilgileri daha önce anılanlardan daha dar kapsamlı olup, ağırlıklı olarak temel amaçları bürokrasiden kendi kuruluşlarının istediği kararları çıkartmak, aynı ve mali tahsisleri alabilmekle sınırlı kalmaktadır.

Baskı gruplarına ilişkin açıklamalara son vermeden önce, baskı gruplarının etkinlikleriyle yakından ilgi bir konu olan, baskı gruplarının siyasal yaşam içindeki evrimini Türkiye özelinde vurgulamak gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, baskı grupları büyük ölçüde, kapitalist-burjuva toplumlarının evrimi sürecinde sanayileşme olgusuyla ortaya çıkan bir gerçekliktir. Ve yine bilmekteyiz ki, anılan süreç Türkiye özelinde hemen hemen hiç yaşanmamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin Avrupa tipi feodal sistemden daha çok bürokratik imparatorluk veya oryantal despotizm tipine daha yakın düştüğü sıklıkla ifade edilmektedir¹⁰. Ancak belirtmek gerekir ki, kalıtıma dayalı aristokrasisi, kilise yapılanması paralelinde bağımsız bir dinsel hiyerarşisi, güçlü bir tüccar-esnaf sınıfı ve özerk kentleri olmadığı bilinen¹¹ Osmanlı Devleti'ne ilişkin belirleme, Montesquieu'nun ortaya koyduğu¹² kesinlikte de değildir. Bu bağlamda özellikle cemaatlerin, birey ile devlet arasına giren bir yapı olabildiği ölçüde bir "yarı-medeni toplum (*quasi civil society*) oluşturabildiği ve aslında medeni toplum görevlerinin büyük bir kısmını yüklenemediği ifade edilmektedir.¹³ Yani Batı dünyasında; kilise-

10 Osmanlı Devleti'ni patrimonyal bir hanedan devleti olarak tanımlayan yaklaşım için bkz: Halil İNALCIK, "Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar", Global/Yerel Eksende Türkiye, Derleyen: E. Fuat Keyman, A. Yaşar Sarıbay, Alfa Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 87. Buradaki anlamıyla patrimonyal devlet, hükümdar ve onun iktidarını temsil edenleri, onun için vergi toplayan gruplardan oluşmuş belirli bir organizasyonu ifade etmektedir. Bkz: İbid, s. 96.

11 Gülsüm E. TOSUN, Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği), Alfa Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 190.

12 Anılan yapıların yokluğunu devlet ile toplum arasındaki aracı kurumların yokluğu olarak anlayan Montesquieu, Bodin ve Machiavelli, buradan yola çıkarak devlet-birey arasındaki yapı eksikliğini "doğu despotizmi"ne özgü bir durum olarak görmekteydiler. Bu bağlamda, feodal toplum ve kapitalizmin gelişimi arasındaki ilişki ve Osmanlı Devleti'nde burjuva sınıfının ortaya çıkışını engelleyen merkezi bürokratik özellikler için bkz: Murat ÖZYÜKSEL, Feodalite ve Osmanlı Toplumunu, Der Yayınları, 3. Bası, İstanbul, 1997, s. 127-133.

13 Bkz: Şerif MARDİN, "Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Derleyen: Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 34. Bu bağlamda 1786'da Fransız Elçiliği Görevinde bulunan Choiseul Gouffier'e ait gözlem önemli ipuçları taşımaktadır. Elçi dönemin Osmanlı Hükümetini askeri reformlar noktasında cesaretlendirirken, Fransa'ya göndermiş olduğu mektubunda şu tespitte bulunmaktadır: "Burası Fransa gibi değildir. Fransa'da kral yegane karar sahibidir. Türkiye'de ise, bir iş için ulemayı, hukukşinasları, mevkii iktidarda olan ve evvelce mevkii iktidarda bulunmuş olan kimseleri ikna etmek lazımdır". Bkz: Bernard LEWIS, Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev: Metin Kırath, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 437.

seküler güçler, feodalite-burjuvazi-endüstri proleteryası, yerel güçler-ulusal güçler bağlamında görülen çatışmaların yerine, Osmanlı düzleminde, cemaat-devlet ekseninde yaşanan çatışmalar bulunmaktadır¹⁴.

B. Küreselleşme Olgusu

Nesnel dünyada 20. yüzyılın sonlarına karşılık gelen zaman dilimindeki değişimleri ifade etmek için¹⁵ kullanılan küreselleşme kavramı, üzerinde tanım birliği bulunmamasına karşın, ekonomik kaynaklı bir olgudur. Bu bağlamda küreselleşme ve globalleşme gibi kavramların eş kullanımlarıyla karışılmaya çalışılan değişimlerin özünde “ekonomik” nedenlerin olmasından ötürü, anılan değişimin aslında “Dünya Kapitalizmi” deyimiyle daha açıklayıcı olacağı dahi ileri sürülmektedir. Ulus-devletin gücünü ve kimliğini sorgulatacak düzeyde ekonomik ve siyasal yönlendirmelere yol açan süreçte kavram, yeryüzündeki tüm ekonomik, siyasal ve kültürel noktaların eşgüdüm halinde olması ve dünyanın artık tek birim olduğu varsayımına dayanmaktadır¹⁶.

Kavram bu haliyle Antik Yunan’ın hümanizmini çağrışırsa da¹⁷, uygulamaya koyduğu siyasalarla, Antikite’den beri insanlık serüveninin kazanımları olarak düşünülmüş olan sosyal ve kamusal alanı ortadan kaldırmaya yönelmiş gözükmektedir. Bu uğurda ilk iş olarak demokrasi, tamamen ekonomi kuramının içine oturtularak tanımlanmış ve “piyasa”nın (ya da pazarın), tüm sorunları çözeceği savunulmaya başlanmıştır. Bununla da yetinilmeyip, kendi kendini yönettiği savunulan piyasanın arkasına IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Ticaret Örgütü, ve birkaç önemli merkez bankasından oluşan

---

14 Bkz: Şerif MARDİN, “Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak ‘Sivil Toplum’”, Türkiye’de Sivil Toplum ve Siyaset – Makaleler 1, Derleyen: Mümtaz’er Türköne – Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 22.

15 Bu bağlamda kavram, “post modern bir uygarlığın doğuşu” olarak nitelenmektedir. Bkz: Öztin AKGÜÇ, “Küreselleşme Olgusunun Türk Ekonomisine Etkisi”, Cumhuriyet ve Küreselleşme, Hazırlayan: Suna KİLİ, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002,

16 Bkz: Suna KİLİ, Cumhuriyet ve Küreselleşme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. IX.

17 Eski Yunan’da Helenistik okullar arasında yer alan Stoacılar, tüm insanları aynı evrensel mantığa bağlı kardeşler olarak görürler ve dünyayı da tek bir devlet yani kozmopolis olarak algıladılar. Burada aynı evrensel ülkede yaşayan dünya vatandaşlığı söz konusuydu. Bkz: Mehmet AKAD, “Küreselleşme Sürecinde Bir Genel Değerlendirme”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2004, s. 43. Kuramsal düzeyde benzer tanımlamalar küreselleşme olgusu için de kullanılmaktadır: Bu bağlamda kavram, “dünya insanların tek bir dünya toplumunda (küresel toplumda) bütünleşmesi süreci” ya da “dünya ölçeğinde toplumsal bağların, ilişkilerin yaygınlaşması, yoğunlaşması; ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin, bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünyaya yayılması” diye tanımlanmaktadır. Bkz: Akgüç, Küreselleşme olgusunun..., s. 1.

kurumsal bir yapının desteği sunulmuştur. Geline nokta gözlemlenen şey ise; küreselleşme olgusunun ekonomik alandan çıkarak siyasal ve toplumsal alana yönelmesi ve makro düzeydeki holdingler ve çok uluslu şirketlerin, bireyi ve şirketleri ekonomik ve siyasal yaşam alanlarının dışına itmekte oldukları gerçeği olmuştur¹⁸.

Bu noktada kavramının kuramcıları, ulus-devletlerin sahip oldukları ulusal düzeydeki egemenliklerini uluslararası kuruluşlara, yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlenmelerine tedricen terk edeceklerini öngörürlerken, diğer taraftan da küresel merkezler, anılan öngörü doğrultusunda sivil toplumcu akımları evrensel düzeyde örgütlemeye, kendi destekleriyle kurmuş oldukları sivil toplum kuruluşlarını, hedef olarak belirledikleri “devlet”e ve ulusal karakterli örgütlenmelere yöneltmişlerdir¹⁹. İşte anılan süreçteki en çarpıcı değişimler baskı grupları bağlamında yaşanmıştır. Çünkü biliyoruz ki, baskı grupları ilk ortaya çıktıkları zamandan beri, sahip oldukları ekonomik olanaklar sayesinde siyasal yaşamın vazgeçilmez yönlendirici unsurları olmuşlardır²⁰.

C. Küresel Süreçte Türkiye’de Baskı Gruplarının Değişen Niteliği

“24 Ocak Kararları” olarak bilinen istikrar paketinin uygulamaya konulmasıyla küreselleşme sürecinin bir parçası olmaya başlayan Türkiye’de de, belirtilen gelişmeler karşısında baskı grupları bağlamında yaşanan en köklü değişim, klasik söylemde baskı grubu olarak nitelenen örgütlenmelerin, bu niteliklerini büyük ölçüde yitirmeleri şeklinde olmuştur. Belirtilen etkinin en çok belirleyici olduğu grup işçi sendikalarıdır²¹. Yani işçi sendikaları, bir baskı grubu olmanın tüm özelliklerini taşıdıkları “sosyal demokrat yıllar” olarak nitelenebilecek dönemdeki güçlerinden giderek uzak düşmüş ve günümüzde, neredeyse bu niteliklerini tümünden yitirmişlerdir: Maliyetlerin daha önce hiç olmadığı kadar öneminin arttığı bu dönemde²², ilk olarak üre-

18 Bkz: Kili, Cumhuriyet..., s. X-XI.; Anıl ÇEÇEN, “Küreselleşmenin Getirdiği Hukuk Karmaşası”, Cumhuriyet ve Küreselleşme, Hazırlayan Suna Kili, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 143.

19 Bkz: İbid, s. 151-153.

20 Bkz: Jr., V. O. KEY, Politics, Parties and Pressure Groups, New York, Thomas Y. Crowell Co., 1952, p. 25-182.

21 Bkz: Çeçen, Küreselleşmenin..., s. 152.

22 Kuşkusuz maliyet unsuru üretim olgusunun her döneminde temel bir sorun ve buna bağlı olarak temel bir önem arz etmiştir. Burada vurgulanmaya çalışılan şey, benimsenen ve “sosyal” olarak nitelenen politikalarla bazı dönem ve bazı alanlarda maliyet unsurunun göz ardı edildiği dönem ve koşulların artık tartışma unsuru olarak görülmediğidir. Bu bağlamda, hukuksal alanda karşılaşılan “kamu hizmeti” kavramı bu olgunun adeta hukuksal kılıfı niteliğindedir. Ve biliyoruz ki hukuksal alanda da kamu hizmeti kavramı bu haliyle sorgulanmakta, hatta kavramın sonunun geldiği dahi ilan edilmektedir. Kamu

tim aşamasında otomasyonun artışı, daha sonra da adeta bir “mitos”a dönüştürülen özelleştirme uygulamalarıyla, her şeyden önce “işçi” olarak nitelenen çalışanların sayılarında ciddi azalmalar gündeme getirmiştir. Diğer taraftan işsizlik oranlarındaki artışlar, mevcut işçilerin “iş”lerinin değerinin artmasına neden olmuş ve “grev” gibi, işçi sendikalarının en güçlü silahını işlevsiz kılmıştır²³.

Baskı grubu niteliğini kuramsal olarak yitirmese de, küreselleşme sonucu ortaya çıkan koşullara bağlı olarak baskı grubu niteliğinin gerekleri doğrultusunda davranmamak gibi bir durum, Türkiye örneğinde Türk Silahlı Kuvvetleri için de geçerli görünmektedir: Bu bağlamda altı çizilmesi gereken nokta, siyasal-sosyal yaşamın değişen karakteristiği olmaktadır. Touraine’nin betimlemesiyle, artık her şeyin siyasal olduğu bir ortamdan, hemen her şeyin ekonomik olduğu bir ortama geçilmiştir. Dolayısıyla siyasete olağan olmayan müdahalelerin sonuçları da değişmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri’ni bir baskı grubu olarak etkin kılan şeylerin en önemlilerinden biri, kuşkusuz TSK’nın, siyasal yaşama doğrudan müdahale edip demokrasiye ara verebilme yeteneğidir. Tarihsel deneyimler böyle bir yeteneğin varlığını ortaya koymaktadır. Siyasal iktidarı doğrudan ele geçirebilme yeteneğine sahip olmak, başka bir deyişle, TSK’nın bir gün iktidar olabileceğinin olasılık dahilinde olması, baskı grubu olarak ordunun etkinliğini artıran bir unsurdur. İşte küreselleşme olgusuyla aşınan özellik tam da burasıdır. Yani ordunun siyasal yaşama doğrudan müdahale olasılığı, özellikle doksanlı yıllardan sonra azalmıştır.

Bu anlamda, siyasal yaşamın büyük ölçüde ekonomik bir zemine oturtulması yanında, küreselleşen dünyada ekonomik ilişkilerin öncesine oranla daha girift bir hal almış bulunması bir yeniliktir. Bu yeni durumda ekonomi yönetimi, artık daha önce hiç olmadığı kadar “uzmanlık” gerektiren bir eyleme dönüşmüştür. Ve bu durum profesyonel kadrolar gerektirmektedir. Bu kadroların da orduda istihdam edilmediği bilinmektedir. Yine de siyasal-ekonomik yaşama doğrudan müdahalenin önündeki temel engel bu değildir.

---

hizmeti kavramındaki içeriksel dönüşüm için bkz: Yıldızhan YAYLA, “Sosyal Devletten İktisadi Devlete (veya Kamu Hizmetinin Sonu)”, Hukuk Araştırmaları, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ocak-Nisan 1986, C. 1, Sayı: 1, s. 33-37.

23 Bu bağlamda Türkiye’de işçi sendikalarının grev silahını kullanamamasında öteden beri bilinen örtük bir başka tehdit bulunmaktadır. İşçi sendikalarının, greve gidilmesi durumunda ücret alınılmayan dönemlerde üyelerine ödemelerde bulunabilmek için oluşturulan fonların (ki bunlar işçi ücretlerinden kesintilere gidilerek oluşturulmaktadır) verimli kullanılmaması sonucu yetersiz kalmaları, uzun süreli grevlerin önünü tıkamaktadır. Kuşkusuz uzun süreli olamayacağı bilinen grev, pazarlık gücünün ciddi kaybı ve işverenin (kamu kesiminde devlet) önerileri karşısında uzun süre direnememek demektir.

Şekillendirilmesi istenilen siyasal-ekonomik alan, Türkiye'yle sınırlı değildir. Tam tersine söz konusu olan küresel bir alanın Türkiye izdüşümüdür. Küresel aktörler tarafından yönlendirilen bu alanda sınırlı süreli ortaklıklar düşünülememektedir. Öte yandan TSK'nın, siyasal yaşama doğrudan müdahale etmiş olsa bile, siyasal iktidarı uzunca bir süre doğrudan elde tutmak gibi bir eğilim içinde olmadığı da bilinmektedir²⁴. Oysa küresel aktörler, ulusal düzeyde istikrar adına uzun süreli ortaklıklar ya da muhataplar isterler. Ve bunların gerçekleşmemesinin tam karşılığı nesnel gerçeklikte "kriz" olarak anılan toplumsal bunalım dönemleri olmaktadır. İşte bunalım kaynağı gözükmeyen ya da o şekilde algılanmanın, kurumsal düzeyde, güven kayıplarına neden olacağı ortadadır. Toplumsal desteğin yitirilmesi ya da eski düzeyinde olmaması, kabul etmek gerekir ki, silahlı kuvvetlerin içsel yapılarında ciddi sorunları gündeme getirebilmektedir. Dolayısıyla normal koşullar altında istenilir bir durum değildir.

Ancak değişen durumda, yalnızca doğrudan müdahalenin önü kapanmış değildir. Yeni olan, siyasal yaşama, yeni enstrümanların eklenmiş olmasıdır. Küresel süreçle eş zamanlı olarak ortaya çıkan sermaye piyasaları, daha önce Türk siyasal yaşamını hiç olmadığı kadar etkilemektedir. Küresel sürece entegre olma yeteneği ölçüsünde değerli hale gelen sermaye piyasaları, siyasal yaşamın "siyaset" tarafından düzenlenmesi gereğine inandıkları için, bu yoldan sapma anlamına gelebilecek müdahalelere sert tepki vermektedir. Sonu "kriz" olarak nitelenen bu tepkilerin sonucunda ortaya çıkan gelir kayıplarıyla düşüşe geçen yaşam standartlarının sonucunda, tepkilerin kaynağı olan kurumların yıprandıklarına tanık olunmuştur.

Görüldüğü üzere, TSK'yı bir baskı grubuna dönüştürecek siyaset tarzını benimsemesinin önündeki engeller, kamu oyunun algılamalarıyla yakından ilgili bir durumdur. Bu da bizi küreselleşme olgusunun yeni bireyiyle karşı karşıya getirir. Yeni durumda ortak yarar vurgusundan uzaklaşmış ve kişisel çıkar peşinde koşma eğilimindeki bireylerden söz etmekteyiz.

Bu bağlamda bir konunun altını çizmek gerekir. Küresel süreçte Türkiye'de TSK'nın siyasal yaşam içinde etkinliği azalmış değildir. Tam tersine özellikle Irak'a ilişkin küresel senaryolar dikkate alındığında, daha da artmış olduğu bile ileri sürülebilir. Burada söylenmeye çalışılan şey, bir baskı grubu

24 Gerçekten Silahlı Kuvvetlerin Türk siyasal sistemi içinde "belirleyici" bir yere sahip olması ve yapılan askeri müdahaleler ile siyasal alanın sınırlarını belirlemesi Türk siyasal kültürünün önemli bir özelliğidir. Fakat TSK'nın tutumu, hiçbir zaman demokrasiyi tümüyle ortadan kaldırmak şeklinde olmamış, aksine gerekli görülen değişikliklerin yapılmasının ardından, siyaset sivillere bırakılmıştır. Nihat Bulut, 1982 Anayasası Çerçevesinde Türkiye'de Siyasal Katılım, MÜSBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 1998, s.119.

olarak izlediği yöntem değişiklikleri olmaktadır. Yani siyaset tarzında değişime gittiği belirtilmektedir. Ve unutmamak gerekir ki, büyük ölçüde istikrarı bozan taraf gözükmemek adına takınılan yeni tutumun devamı, yine istikrarın devam etmesi koşuluna bağlı gözükmektedir.

Küreselleşme olgusunun baskı grupları üzerindeki etkisi, şimdiye değin ortaya konulanlarda görüldüğü gibi, hep onların etkinliklerini azaltma yönünde olmamıştır. Tam tersi yönde etkiler de gözlemlenebilmektedir. Büyük ölçüde sermaye sahipleri lehinde gelişen sürecin Türkiye izdüşümünde karşımıza çıkan en etkin örgütlenme, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) olmaktadır.

Her zaman baskı grubu olmuş olan işverenlerin yeni durumda etkinlikleri güçlenmiş görünmektedir. Ortaçağ’dan beri yaşanan büyük değişimlerin odağındaki burjuvazinin, küreselleşmenin de baş aktörü olduğunda bir duraksama olamayacağına göre, TÜSİAD’ın etkinliğini arttırdığı söylenebilmektedir. Geçmiş deneyimlerden de kolayca anlaşılacağı gibi örgüt, kuruluşundan itibaren bir baskı grubu olarak önemli siyasal eylemlere girişmiştir. Söz konusu eylemlerin, sermayenin sahibi olmanın doğal sonucu olarak, gelirlerinin artırılması sonucuna yönelik olduğu ortadadır. Ve bu durum, şimdilerde da değişmiş değildir. Bu bağlamda yeni durumda değişen şey, aynı amaca yönelik “siyaset”lerin değişmesi yönündedir. Örneğin gümrük tarifelerindeki değişimler, vergi oranlarındaki değişimler, ekonomik girişimlerdeki muafiyet ve istisnalar gibi amaca doğrudan yönelik istekler, yerini, yeni durumda, “siyasal” ve “sosyal” içeriği daha ağır basan girişimlere bırakmıştır. Ve bu durum küreselleşme olgusunun bir sonucu gibi gözükmektedir.

Bu bağlamda her şeyden önce Türk sanayici ve iş adamlarının profili değişmiştir. Yeni durumda, sermaye içindeki payın devamı ya da artırılması büyük ölçüde küresel sürecin bir parçası olabilme yeteneğine bağlı olarak değişmektedir. Özellikle Avrupa Birliği sürecinde ulusal düzeyde gümrük tarifeleri tarafından korunan bir alanda kalınamayacağına anlaşılması üzerine, küresel sermaye sahipleriyle ilişkiye geçilmiştir. Artık sermaye sahibi olarak var olabilmenin koşulu, ulusal düzeydeki bağılıklar tarafından belirlenmemekte; küresel sermayenin (hangi ölçüde olursa olsun) bir parçası olabilme yeteneğine bağlı olmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak da Türk sermaye şirketleri büyük ölçüde, ya küresel şirketlerin içerdeki ortağı ya da onların Türkiye’deki distribütörlerine dönüştürmüştür. Yani artık, küresel sermayenin bir parçası olunmakla var olunabilmektedir. Durum böyle olunca da ortaklık kurulan küresel şirketlerin merkezlerinde benimsenen politikalar, doğrudan Türk sanayici ve iş adamlarının arzu ve isteklerine dönüşmüş olmaktadır. O kadar ki, bu uğurda kökleri oldukça eskilere dayanan ittifaklar

bozulabilmektedir²⁵.

Tüm bunların dışında en çarpıcı değişim, TÜSİAD'ın Türkiye'ye özgü "siyasal" nitelikli sorunlarına daha aktif bir biçimde taraf olmasıyla yaşanmaktadır²⁶. Çünkü ilişkiye girilen küresel sermayenin kalıcılığı ve kurulan ilişkinin sağlıklı yürüyebilmesi, büyük ölçüde siyasal istikrarın sağlanmasına bağlıdır. Sermayenin de istikrar özlemi öteden beri biline gelen bir durumdur. Bu kurgu içinde ağırlıklı olarak siyasal nitelikli olan sorunların bir şekilde çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Türban sorunu, İmam Hatipler sorunu ve belki de en önemlisi Kürt sorunu olarak isimlendirilen vatandaşlığa ilişkin tartışmalar hep bu cümledendir. TÜSİAD'ın anılan tartışmaların aktif taraflarından biri olmasının nedeni de budur. Bu sorunlar çözülmeden sağlanmış gibi gözüken istikrarın devamlı olabileceği düşünülmektedir. Küresel yapı içinde, risk unsuru yüksek olan bir ülkenin sermayesinin temsilcisi olmanın maliyetleri yüksek olmaktadır. Yüksek maliyetler konusunun, öteden beri sermaye sınıfının hoşlandığı şeyler olmadığı da bilinmektedir.

---

25 Burada özellikle Kıbrıs bağlamında karşılaştığımız TSK-TÜSİAD bağlamındaki kırıma vurgulanmaktadır. (Bu konu "Türk Dış Politikasında rejim unsuru" adlı çalışmada incelenmiştir. Çalışma İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Özel Sayısında yayınlanacaktır.)

26 TÜSİAD'ın yaptırmış ve yayınlamış olduğu bazı çalışmalar bunun en önemli kanıtlarıdır. Bkz. TÜSİAD, Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasi Kriterleri: Görüşler ve Öncelikler, (Yazan: Süheyl Batum), Aralık 2001; TÜSİAD, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri, (Hazırlayan: Bülent Tanör), Ocak 1997. Hemen belirtelim ki TÜSİAD'ın bu çalışmalarda yer alan istekleri zamanla Anayasa değişikliklerinde yasama organı için yol gösterici olmuştur. Türkiye'de Anayasa değişikliklerinin gerçekleşmesinde iş çevrelerinin ve özellikle TÜSİAD'ın etkisi için bkz. Nihat Bulut, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin Y., Ankara, 2003, s. 172.